

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

*The Primacy of Bread
and Wine in the Laws
of Brachot*

Rabbi Baruch Simon
Sunday, March 24, 2019 י"ז אדר-ב תשע"ט

בעניני ברכת הלחם וברכת היין

1) בראשית י"ד-י"ח

(יח) ומלפני צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון:

חשיבות היין והלחם

2) תהילים ק"ד

(טו) ויין ישמח לבב־אנוש להצהיל פנים משמן ולחם לבב־אנוש יסעד:

הגדרת שם לחם

3) במדבר ט"ו

(יז) וידבר יקוק אל־משה לאמר:

(יח) דבר אל־בני ישראל ואמרת אליהם בבאכם אלה־ארץ אשר אני מביא אתכם שמה:

(יט) והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה ליקוק:

(כ) ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה פת־רומת גרן כן תרימו אתה:

(כא) מראשית ערסתיכם תתנו ליקוק תרומה לדוּרתיכם: ס

4) שו"ע או"ח קס"ח סעיף י"ג

אפילו דבר (זו) שבלילתו (פירוש לישת הקמח במים) עבה, (סח) אם בשלה או טגנה (סט) אין מברך עליה המוציא, אפילו שיש עליה (ע) לא תוריתא דנהמא (עא) לב <טז> ואפילו נתחייבה בחלה, דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר (עב) שעת אפייה; (עג) לג ויש חולקין ואומרים דכל שתחילת העיסה עבה, * אפילו ריככה אח"כ במים ועשאה סופגנין (פירוש עיסה שלשוה ועשאוה כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה בשמן, מברך עליהם המוציא (* (עד) לד <זי> ונהגו (עה) להקל), * (עו) וירא שמים יצא ידי שניהם, (עז) ולא יאכל אלא ע"י לה שיברך על לחם אחר תחלה. הגה: וכל זה לא מיירי <יח> אלא בדאית ב' (עח) לו לאחר אפיה (עט) תואר לחם (לשון הטור והפוסקים), אבל אי לית ביה תואר לחם כגון לאקשי"ן שקורין ורומזלי"ך, לכ"ע אין מברכין עליהם המוציא ולא ג' ברכות, דלא מיקרי לחם; אבל (פ) לו פשטיד"א וקרעפלי"ך (פא) מקרי תואר לחם (מרדכי פרק כל שעה) <יט> ואין לאכלם אלא אם כן בריך על שאר הפת תחלה. * (פב) וכל זה לא מיירי אלא בעיסה שאין בה שמן ודבש וכיוצא בו, אלא שמתוגן בהן, אבל אם לח נילוש בהן כבר נתבאר דינו אצל פת הבאה בכיסנין.

5) שו"ע יו"ד שכ"ט סעיף ב'

בן עיסה ב שבלילתה רכה ואפאה בתנור או במחבת, בין שהרתיח ואחר כך הדביק, בין שהדביק ואח"כ הרתיח, חייבת בחלה ג <א> ובלבד שלא על ידי משקה.

6) שו"ע יו"ד שכ"ט סעיף ט'

יג] עיסה שנלושה <ז> במי פירות, אפילו בלא שום מים, ט (ב) חייבת בחלה.

הגדרת פת הבאה בכיסנין

7) שו"ע או"ח קס"ח סעיף ז'

פת הבאה בכיסנין, טו <ו> יש מפרשים: פת שעשוי כמין כיסים (כז) שממלאים אותם [י] דבש או סוקר (כח)

ואגוזים ושקדים ותבלין, והם הנקראים רישקולא"ש ריאלחש"ו; וי"א שהיא עיסה (כט) טז שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין (ל) ניכר בעיסה, (>ז) וי"א (לא) שזה נקרא (לב) פת גמור, אלא אם כן יש בהם * (לג) הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך * שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, (לד) וכן נוהגים) (רש"י וערוך וכן יש לפרש דעת רמב"ם); וי"מ שהוא פת, בין מתובלת בין שאינה מתובלת, שעושים אותם (לה) <ח> כעבים יבשים יז וכוססין אותם, והם הנקראים בישקוני"ש, * והלכה כדברי כולם יח שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין.

8) רש"י בברכות מ"א:

פת הבאה בכסנין - לאחר אכילה וברכת המזון היו רגילים להביא כיסנין, והן קליות, לפי שיפין ללב כדאמרין בעלמא (עירובין כ"ט ב) הני כיסני דמעלו לליבא, ומביאין עמהן פת שנלושה עם תבלין כעין אובליאי"ש + עוגות, מטעמים + שלנו, ויש שעושים אותן כמין צפורים ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט, ומתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט - לא הטעינוה ברכה מעין שלש, מידי דהוה אפת אורז ודוחן, דאמרין בפרקין (ברכות/ דף ל"ז ע"ב) בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום.

9) דרך החיים עמ' 130 ד"ה לכן לעניות דעתי-דמידי דרבנן הוא

לכן נלע"ד כיון דרש"י כתב הטעם בפת כיסנין דאין אוכלין ממנה רק דבר מועט ומאכלה מועט, נראה מזה דעיקר טעם הפטור בפת הבאה בכיסנין הוא משום דכיון דעל פת כזו אין רגילין לקבוע עליו סעודה לא השיב - לברך עליו המוציא וג' ברכות. ולפ"ז הכל תלוי בראות עיני המורה, וכל שהוא פת שאינו מדרך העולם לקבוע עליו סעודה לפי ראות עיניו יש לו דין פת כיסנין * "ילעקעך", וקיכלעך' ואותו הממולאין שעושים בפורים, עינינו רואות שאין בדרך העולם לקבוע עליו סעודה לכן יופסק כדברי כולם להקל * משא"כ בדין המבואר בסעיף י"ז בפשטיד"א וכן סירג"ש, עינינו רואות. שדרך העולם לקבוע עליו סעודת צהרים, פסק שפיר דמברך המוציא ובהמ"ז. והעיקר בפת כזה תלוי בראות עיני המורה. ונראה דפת כיסנין אפי' אכל שיעור שאהרים רגילין לקבוע סעודה דבהמ"ז כזר"א הוא דרבנן, דבהמ"ז דאורייתא לא תלוי רק בשביעה רידי' כרתיב ואכלת ושבעת, ושפיר כתבו דמידי דרבנן היא

בענין סעודת שבת בפת הבאה בכיסנין

10) שו"ע או"ח רע"ג סעיף ה

כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפי' אכל דבר (כא) מועט, או שתה כוס יין ח <ד> שחייב עליו (כב) ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה (כג) ט וגומר סעודתו (כד) במקום אחר. ודוקא אכל י לחם (כה) או שתה יין, אבל אכל (כו) יא [ז] פירות, לא. הגה: ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית, אם יב שותין (כז) כשיעור (ב"י) אבל נהגו ליתן לתינוק (הגמ"י פרק כ"ט).

11) מג"א שם ס"ק י"א

(פמ"ג) (מחה"ש) פירות לא - בש"ג כתב דאף בפירות דיו דכל סעודת שבת נחשבת קבע ע"ש ודעת הטור והש"ע עיקר מ"מ נ"ל דבאוכל מיני תרגימ' מה' מינים יצא דהא עכ"פ חשיבי טפי לסעודת שבת מיינ וכמ"ש ססי' רצ"ג ושכר אף על גב דהוי חמר מדינה לא יצא בו במקום סעודה דלא סעיד כמו יין:

12) שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן קפח

(ומיני לחמים שאין קובעין עליהם סעודה צריך לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה)

13) הגהה שם

שמעתי ממנו בסוף ימיו שחזר בו ולא הצריך לאכול כשיעור קביעות סעודה, שהרי גם בברכת מעין ג' יש בה הזכרה של קדושת היום

בענין שבת קובעת למעשר והמסתעף**14) ביצה דף ל"ד: ב**

כעא מניה רבא מרב נחמן: שבת מהו שתקבע מוקצה למעשר בדבר שלא נגמרה מלאכתו? מי אמרינן: כיון דכתיב אוקראת לשבת ענג - קבעה, ואפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו, או דלמא בדבר שנגמרה מלאכתו - קבעה, בדבר שלא נגמרה מלאכתו - לא קבעה? - אמר ליה: שבת קובעת בין בדבר שנגמרה מלאכתו, בין בדבר שלא נגמרה מלאכתו

15) שערי תשובה או"ח קס"ח ס"ק ט'

[ט]תחלה - עבה"ט וע' בר"י שכתב שמז"ה כתב בשם ספר כת"י קדמון שדעתו לענין פת כיסנין דאם קבע מברך עליו המוציא וג' ברכות סעודת שבת קובע כמו שקובע' למעשר ומהר"י חאגיז בספר ע"ח על משניות פ"ד דמעשרות נסתפק אך בגינת ורדים כלל ב' סי' י"א כ' בפשיטות שאין חילוק שבת לחול והסכים עמו בבר"י וכתב שכן עמא דבר:

16) שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן עא

שבת קובעת דאפילו אכילת עראי חשיבא קבע למעשר. נראה דגם לענין פת הבא בכיסנין שכתב אבא מרי זצ"ל שאם אחר ברכת המזון הביאו לפניו דיסתקא וכיוצא בזה המתובלת הרבה בתבלין ומתוך כך אין אוכלין ממנה כי אם מעט. מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות. אבל אי קבע סעודתו עליה בתחלה מברך עליה המוציא ולבסוף ברכת המזון גמור. ונראה דכל אכילת שבת חשיבא קבע כמו למעשר. ומיהו לאכול עראי בשבת חוץ לסוכה שמא אין לאסור מהאי טעמא דהתם בעינן תשבו כעין תדורו

בענין יין מגתו**17) כבא בתרא צג:**

דאמר רבא: סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום!

18) החינוך מצוה ל"א

ועל כן נתחייבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה שהוא סועד ומשמח

19) שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעב סעיף ב

(ה) ג יין מגתו מקדשין עליו; (ו) וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום.

20) מגן אברהם סימן רעב ס"ק ג

(פמ"ג) (מחה"ש) יין מגתו - ומ"מ מצוה ביין ישן כמ"ש סימן ת"ר:

(21) שו"ת כנסת הגדולה סימן א

והוי יודע שבהיותי עסוק בזה דקדקתי על הש"ירביט שנוהגין לעשות בשוק השירביטגיש למכור ימי הקיץ שאינו ראוי לקדש עליו שאין לומר עליו בברכתו בפה"ג אלא שהכל נהיה בדברו שראיתי לרב ז"ל בב"י א"ח סי' ר"ב מחודשין א' כתב כתוב בא"ח על הארו"פי מברך עליו שהכל ופשוט הוא וענין הארופי הוא שדורכין הענבים ואחר דרכתם משימים בתירוש עפר לבן ידוע שעה אחת או יותר מעט כדי שיצול היין היוצ' מהם מהרה ויעמוד במתיקותו ואח"כ מחממין אותו בכדי שאין היד סולדת בו גם השירביט שעושים בשוק השירביטג"ש משימין העפר בתירוש כדי שיהיה מתוק ולא יהיה בו טעם קיוהא וא"כ מ"ש מהארופי דבין בזה ובין בזה אותו העפר גורם שהתירוש לא יעשה יין אלא יעמוד במתיקותו ולכן דעתי מסכמת לברך עליו שהכל וכמדומה לי שבקושט' כך מברכין עליו וכיון שברכתו שהכל אין מקדשין עליו וזה נ"ל פשוט הנלע"ד כתבתי הצעיר חיים בכמהר"י בנכונות ז"ל:

בענין יין מזוג**(23) שו"ע או"ח ר"ד סעיף ה'**

(כז) טו <י> שמרי יין, מברך עליהם בורא פרי הגפן; נתן בהם מים, אם נתן (כת) שלשה מדות מים ומצא ארבעה, הוה ליה כיון מזוג ומברך: בורא פרי הגפן, (כט) אם מצא פחות, אע"פ שיש בו טעם יין, קיוהא בעלמא הוא ואינו מברך (ל) אלא שהכל; והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים, אבל יינות שלנו שאינן חזקים כל כך, אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו בפה"ג; ונראה שמשערים בשיעור שמוזגים יין שבאותו מקום. הגה: (לא) [י*] ובלבד שלא יהא היין אחד מששה במים, (לב) כי אז (לג) טז ודאי בטל (אגור).

(24) פמ"ג או"ח ר"ד אשל אברהם ס"ק ט"ז

ויינות שלנו אין חזקים, כל שיש רוב מים ראוי לברך שהכל, עיין אליה רבה אות יו"ד, יע"ש מזה:

בענין לחם הפוטר דברים בסעודה**(25) ברכות מ"א**

אמר רב פפא, הלכתא: דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה - אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחרייהם, ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה - טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונים ברכה לאחרייהם; לאחר סעודה - טעונים ברכה בין לפנייהם בין לאחרייהם.

(26) שו"ע או"ח קע"ז סעיף א'

דברים הבאים בתוך הסעודה, אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם * (א) ללפת בהם את הפת, כגון: בשר, ודגים, וביצים, וירקות, וגבינה, ודייסא ומיני מלוחים, אפי' אוכלם (ב) א בלא [א] פת אין טעונין ברכה לפנייהם, דברכת המוציא (ג) פוטרתן; ולא לאחרייהם, דברכת המזון פוטרתן; ואם הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, * (ד) ב כגון: תאנים וענבים (ה) וכל מיני פירות, (ו) וע"ל סימן קס"ח סעיף ח'), אם אוכל אותם בלא פת, טעונין ברכה לפנייהם דברכת המוציא אינה פוטרתן, דלאו מעיקר סעודה הם; ואינם טעונים ברכה לאחרייהם, דכיון שבאו בתוך הסעודה (ז) בהמ"ז פוטרתם; (ח) ג ואם בתחלת אכילתו אכל הפירות (עם הפת) * (ט) <א> ובסוף אכל עמהם פת, אפילו אם בינתיים אכל מהם בלא פת, (י) אינם טעונים ברכה אף לפנייהם.

(27) מג"א שם ס"ק א

א (פמ"ג) (מחה"ש) בלא פת אין טעונין - דהן טפלים לפת וכמ"ש סי' רי"ב ולכן נ"ל דאם אין חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת ומברך עליו המוצי' אין פוטר המאכלים דהא לא קי"ל כר"ח דאמר פת פוטר כל מיני מאכל אלא דוקא

קבוע סעודתו על הפת אמרי' דכל המאכלים מחמת הפת הן באים אבל כשאין חפץ לאכול פת אינו פוטר וכ"ש אם אוכל פחות מכזית כנ"ל ואפשר לו' כיון דדרך לקבוע סעודה עליהם הפת פוטרותן וצ"ע לכן לא יברך עליהם ולא על הפת אם לא בשבת וי"ט:

28) ביאור הלכה סימן קסח סעיף ח

* טעונים ברכה לפנייהם - עיין במ"ב שכתב בשם המ"א דה"ה לכל פת הבא בכיסנין המבואר בס"ז והנה באמת כדבריו מבואר בכמה ראשונים והנה כ"ז לעיקר הדין אבל לדידן דמספקינן בפת הבא בכיסנין מאי הוא אף דהמחבר פסק להקל בכולם היינו משום דספק דרבנן להקל ואין מצריכין לו לברך המוציא ובהמ"ז כשאר פת משא"כ בענינו להצריכו ברכה תוך הסעודה משום דנחזיקו לפת כיסנין אין סברא דאדרבה ספק דרבנן להקל ושמא מין זה פת גמור הוא ונפטר בברכת המוציא ע"כ אין לברך על פת כיסנין בתוך הסעודה אא"כ הוא פת כיסנין לכו"ע [דהיינו שממולא וגם נילוש בדבש וכה"ג והוא דק ויבש] כ"כ דגמ"ר והגר"ז וכעין זה כתב ג"כ בחידושי רע"א וח"א ולפי מה שכתבנו לעיל בשם המאמר מרדכי דאפשר דמודו זה לזה אין קושיא כ"כ ולדינא נראה דבאוכל דבר הנילוש בדבש ומי ביצים וכה"ג בתוך הסעודה כגון לעק"ך וקילי"ך או שאוכל כעבי"ן יבשים לא יברך בתוך הסעודה אפילו אם אוכלן לקינוח ואם אוכל מדברים הממולאים בפירות [וכמה שצייר המחבר באופן הראשון] המברך עליהו בתוך הסעודה לא הפסיד דמשמע דרוב הפוסקים סוברין כן דזהו פת כיסנין. ובח"א משמע דאף על לעק"ך וקילי"ך לכתחלה ראוי שיכוין בשעת ברכת המוציא לפטור אותן:

29) של"ה שער האותיות אות הקו"ף - קדושת האכילה (ב)

רנז. ובזה נשתנה דיני לחמניות וכיסנין דלעיל, מדין פירות ומדין בשר ודגים וירקות הנזכרים במימרא דרב פפא, דאילו בדיניהם, רצוני לומר, דין פירות ודין בשר ודגים וירקות הנזכרים, אינם תלויים בדעת האוכל, דעל פירות לעולם צריך לברך ברכה ראשונה בתוך הסעודה, אם אוכלן בלא פת, אפילו אם יאמר שאכלם לשם מזון. ובשר ודגים וירקות, לעולם אין צריך לברך עליהן בתוך הסעודה, אף על פי שאכלן בלא פת, ואומר עליהן שהוא אכלן בתורת קינוח ותענוג בעלמא ולא לשבוע, בטלה דעתו אצל כל אדם. אבל לחמניות וכיסנין דלעיל, הם תלויין בדעת האוכל, דהיינו אם אוכלם בתורת כיסנין לקינוח סעודה, צריך לברך עליהן אפילו בתוך הסעודה, דהווי להו כמו פירות הבאים בתוך הסעודה כדלעיל בפנים (עמק ברכה) בשם הטור, ובשם שבלי הלקט, ואם אוכלן בתורת מזון אין צריך לברך עליהן בתוך הסעודה, כן נראה לי.

30) ברכות מ"א - מ"ב

אי הכי, יין נמי נפטריה פת! - שאני יין, דגורם ברכה לעצמו.

בענין יין פוטר כל מיני משקין

31) ברכות מ"א

ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: פת פוטרת כל מיני מאכל, ויין פוטר כל מיני משקים.

32) שו"ע או"ח קע"ד סעיף ב'

* (ב) יין פוטר (ג) כל מיני [א] משקין. הגה: (ד) <ב> אפילו מברכה ראשונה (הר"י פרק כיצד מברכין וב"י בשם הפוסקים).

33) רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן קעד

[שו"ע] יין פוטר. ע' בס' בתי כהונה ח"ב בכלל בית דין סי' ב' בארוכה והעלה דדוקא בשותה יין דרך שתייה שרצונו לשותה יין אבל בשותה מצד כוס של ברכת המצות כגון כוס בהמ"ז וכדומה אינו פוטר יין. וע' במג"א סס"ק י"א: [שו"ע] שלא להוציא. ע' מג"א סי' תרל"ט ס"ק ט"ז וע' בתבואת שור סי' י"ט סקי"ג:

[שו"ע] ויברך ע"ד. ואם אחר שבירך על הכוס נשפך הכוס. א"י להביא כוס אחר דאיך יעשה עם הברכה דשמא הפת פוטר משקים בתוך הסעודה ולא חלה הברכה זו כלל. וצריך לברך על הכוס ב' או דפת אינו פוטר וחלה הברכה על המשקים ההמה וא"צ לברך על הכוס הב'. כ"כ בס' תוס' שבת ססי' רע"א. וע' מחצית השקל שם חולק עליו דישתה כוס האחר בלא ברכה:

34) חיי אדם חלק א כלל נה סעיף ה

שתה יין בדרך ארעי כוס א' או ב' ואין בדעתו כלל למשוך עצמו ביין וגם לא היה בדעתו בשעה שבירך על היין לשתות שאר משקין, צריך לברך על שאר המשקין. אמנם לענין ברכה אחרונה יש להסתפק (דבסימן ר"ח ס"ק כ"ד משמע שאפילו שותה כוס א' פוטר, וכן משמע להדיא בשל"ה, ע"ש במ"א. ולפי מה שאכתוב בנ"א, אני מסופק בדין זה):